

1975 – En oversigt

Af Carl Trock

Københavnerne vender kirken ryggen, det var overskriften i Politiken, mens Berlingske Tidende fremhævede, at tilslutningen til folkekirken er langt større end ventet[1]. Begge blade skrev om den første landsdækkende kirkestatistik, som – efterhånden – gav nogle nye og mere holdbare tal vedrørende året 1974:

87,4 % af de fødte var blevet døbt, mod 88,6 og 90,1 % i de forudgående år. 90,9 % af de unge blev konfirmeret. På godt 10 år er antallet af vielser nærmest halveret, men er dog stadig større end antallet af borgerligt indgåede ægteskaber, der øges lidt. 95,5 % blev kirkeligt begravet. Disse tal stiger på vej væk fra de større byer og især hovedstadsområdet, som har alle bundrekorder. I København døbttes således 65,2 % og på Frederiksberg 63,9 %. Væksten i antallet af udtrædelser synes så brudt, derinde! Med til en status hører også, at 95,2 % af landets skattepligtige svarede skat til folkekirken[2].

Det skyldes ikke vor kirkeordning, om vort folk forkaster folkekirken, men hjerternes hårdhed, skrev pastor Birkedal Nielsen (KD 4/4). Det er jo den bedste i verden, sagde andre – ude i hård strid med universitetslektor Johs. Aagaard, fordi denne gav just kirkens forbindelse med staten skylden for tidens kristelige uvidenhed og frafaldet. Vi må have en fri folkekirke, og jo længere det trækker ud dermed, jo færre vil følge med over i den, sagde han.

I en ny TV-serie »Bytinget« sagde Aagaard, at den store tilbagegang skyldtes den konsekvente statskirke, med de begrænsede arbejdsmuligheder. Skønt vi utvivlsomt

Ved henvisninger bruges følgende forkortelser: BeT Berlingske Tidende; DKt Dansk Kirketidende; DMBI Dansk Missionsblad; FLA Flensborg Avis; Ft Folketingstidende, dato evt. angivet; EB Ekstra Bladet; Hskbl Højskolebladet; Inf Information; JyPo Jyllands-Posten; KC Kirkeligt Centrum; KD Kristeligt Dagblad; KiInf Kirkelig Information; MrBl Menighedsrådenes Blad; Pol Politiken; PrfBl Præsteforeningens Blad; re-f re-formatio; Relgl Religionslæreren; RoSt Roskilde Stiftsblad; WA Weekendavisen. Årstal angives kun, hvor det ikke er 1975. – Årstal i parentes henviser til tidligere årsoversigter og går på *udgivelsesåret*.

har rekord i kristelig uvidenhed, er alle andre kirker milevidt foran os, vi hverken må eller kan blive enige om noget som helst. Han fortsatte siden:

»Nogle af os ser verdens hungerkatastrofe som afgørende for kirkens liv, andre ikke blot ignorerer den, men gør grin med den«, det er det frygteligste. Frigøres folkekirken ikke fra staten, så vil den over stadig større neutralitet ende som en religionsanstalt (jfr. KD 4/6 og her 1975 220, 254).

Bortset fra spørgsmålet om kirkens politisering drejer sagen sig nu om, hvorvidt vi skal have en forenings- eller en folkekirke, gjorde pastor Andreas Davidsen op. Og han og andre så ikke blot tegn på tilbagegang for folkekirken, men også arbejdsglæde mange steder, og mærkbare nybrud især m. h. t. undervisning[3]. Hos os er vundet, at alle er godtaget i kirken, uanset bevidstgørelse eller kvalifikationer, kirken er ikke blevet en foreningskirke, men nåden omslutter alle, skrev biskop Th. V. Kragh med viden om, at ingen kirkeordninger er fuldkomne eller evige. Det vidste han tillige, at når det stilles op, som er vi uden visioner, så vil vi som en lysende model fastholde den åbne folkekirke[4]. Selv om nogle skildrer vor situation for problemløst og overser den aftagende viden om kirke og kristendom, så har vi en forsvarlig kirkeordning, og problemerne kan løses indenfor dens rammer, sagde biskop K. C. Holm, som fandt det var for meget eventyr at ophæve eller sprænge folkekirken (KD 29/4, 20/6).

Om galt skal være kan kirken undvære det husly, som folket har givet den i folkekirken, men man kan ikke i kristendommens navn bekæmpe folkekirken som fejlsyn og frafald, skrev professor Bent Noack og advarede mod at lyve om nutiden for at skabe en fremtidig sandhed, hvorom der slet ikke kan tales med sikkerhed (BeT 22/11 jfr. DKt 1976 66, 76).

Selve TV-udsendelsen endte i bitre sammenstød og de fortsatte bagefter, for Tidehvervsfolk var ude på at afsløre Aagaard som en magtsyg mafia-leder, der undergraver folkekirken, skønt den er den bedste af alle kirkeordninger, og blev den løstrevet fra staten, så ophørte den med at være folkekirke[5]. Sådanne angreb får blot flere til at melde sig ud – af den kirke, der er »splittet fra top til tå« (EB 17/4) – påstod Aagard. Det lod sig nu næppe spore rundt om i sognene (JyPo 18/5, KD 29/11, 13/12).

Mest bemærkelsesværdig ved dette »Byting« var nok indstillingen hos panelet, der nøje var udvalgt fra Herning-kredsen, som ifølge sagkundskaben er yderst repræsentativ for hele landet. Før som efter udsendelsen var kun ca. 60 % for at opretholde forbindelsen mellem stat og kirke (om panelet se KD 16/4).

Det er ellers ikke hyppigt at kirkelige emner kan følges på TV-skærmen, bortset fra gudstjenesterne. I årets løb gik »Kirkeligt Forum« ind, uden at noget andet kom i stedet. Så er der mere at høre derom i radioen, hvor nye serier gav bedre dækning. Ofte er man her også problemsøgende, hvad der irriterer sine steder; Kristelig Lytterforening fandt nu grund til at udtrykke tak til pastor Mogens Hansen for hans indsats som radioens kirkelige medarbejder[6].

Når hovedstadspressen omtaler folkekirken, så bliver folks holdning til den som regel problematiseret. Berlingske Tidende er en undtagelse, men kan også følge trop[7]. Og landets største dagblad, Ekstra Bladet folder sig jævnlgt ud med tvivlsomme »oplysningskampagner« om folkekirken[8]. Mens før unge, der ikke blev konfirmeret, måtte begrunde det, så er det sine steder næsten vendt om til, at de der konfirmeres, må begrunde, hvorfor de bliver det.

Pastor Ruben Jørgensen påstod, at vi lever i hedningeland, men det afviste mange[9]. Endnu holder vor gamle kulturarv, selv om man ikke vedkender sig den officielt, sagde forstander J. Th. Arnfred, der dog var ængstelig for fremtiden, for nogle rødder til hele vor kultur er skåret over [9A].

Kirkens hovedopgave er undervisningsproblemet, og især har hjemmene svigtet her, men, som samfundet er, er det først og fremmest deres opgave at lære børnene kristendom, fandt biskop Th. Græsholt for at fastslå, at det ikke rækker med svag velvilje, det gælder eksemplet i det daglige og om at vide så meget om kristendom, at man kan tale med sine børn derom, for det, man aldrig taler om, dør for én selv og for andre (Lolland-Falsters Stiftsbog 76). Godtager hjemmene de senere års dogme, at børn ikke må påvirkes men selv skal tage stilling, så svigter de og gør børnene rodløse og usikre, uden tvang må forældre dog fortælle om, hvad der har været deres eget livsgrundlag, sagde biskop Holm (MrBl 277, samme jfr. her 1974 199 og 1975 239).

I. Folkeskole – folkekirke

En baggrund for de sidste udtalelser var den nye folkeskolelov. Efter nok et folketingsvalg i januar – hvor kristendomsundervisningen var meget lidt på tale[10] – kom der et ret bredt forlig om skoleloven[11].

Måtte kirkens højre fløj her affinde sig med, at skolen løsnedes fra forbindelsen med kirken[12], så kunne den vedtagne brede formulering af skolens formål på den anden side ikke forurolige[13]. Loven understreger her også, at skolen skal løse sin opgave »i samarbejde med forældrene«. Det var der forud lagt op til, da de lokale skolemyndigheder i 1974 fik større ansvar og indenfor lovens rammer ordner forholdene, og således heller ikke er bundne af nogen normaltimeplan[14].

Kristeligt Folkeparti fulgte vågent udviklingen, først påtalte det at begge de 2 store partier lagde op til alvorlige nedskæringer af kristendomsundervisningen. Det søgte også at fastholde skolens konfes-

sionelle bundethed til folkekirken og endte med at gå imod resultatet her, at loven – lidt fyldigere end foreslået af kommissionen om kristendomsundervisningen (her 1972 224) – som fagets »centrale kundskabsområde« angiver »den danske folkekirkes evangelisk-lutherske kristendom«, det var utilstrækkeligt[15]. Ikke mindre agtpågivende var de fagfolk, som gennem år havde ivret for at skaffe deres fag bedre kår. Netop da det trak op til forlig, for de ud mod undervisningsministeriets embedsmænd, som de syntes foregreb et »katastrofalt« resultat, med så få timer, at der rettedes et alvorligere slag mod faget end nogensinde. Skulle det have »dødsstødet«, måtte de spørge[16]? Som svar fik de det forlig, der blev en kendsgerning den 4. juni.

Her var de konservative ikke med[17]. Men det var KrF, det mente at have nået flere hovedmål for den undervisning. Dels blev de afsatte timer reserveret alene hertil, *skulle* ikke også bruges på fremmede religioner m. m.[18], dels *kunne* faget få et par timer mere. Ministeren gik nemlig ind på i den vejledende timeplan, som hidtil ofte har været normgivende, udover lovens garanterede minimum på 8 timer i hele skoletiden (+ undervisningstilbud på 10. klassetrin) at afsætte yderligere 2 timer dertil (på 4. og 6. klassetrin). Venstre fik igennem, at det også nævnes, at man lokalt kan give faget endnu flere timer, endog 13 timer ialt som hidtil[19].

I forliget indgik så, at de hidtidige fritagelsesbestemmelser ikke blot opretholdes, men lempes væsentligt, uanset at faget iøvrigt blev placeret som kundskabsfag. Dette syntes at have været et vilkår for forlig. Ansvar for den inkonsekvens[20] står hen i det uvisse[21].

Forliget fik efterspil. Burgdorf (KF) måtte anklage KrF for medansvar for de såre skadelige kår, faget havde fået. Ritt Bjerregaard måtte forsvare de nødvendige indrømmelser til KrF, for det var ellers ikke »Socialdemokratiets livret, at der skal være flere kristendoms-timer«. Den udtalelse vakte undren hos nogle, andre havde den forklaring derpå, at ministeren helst så Kristus erstattet af Marx[22].

Frem kom også, at det var ministeren selv, der havde foranlediget en tilføjelse om, at eleverne i musikundervisningen også skal gøres »fortrolige med danske salmer og sange, som indgår i den folkelige tradition«. Den glæde hun selv havde haft derved skulle nye generationer ikke berøves (WA 10/10).

Hos fagfolkene rådede pessimisme over resultatet, trods års slid. Det skyldtes fritagelsesbestemmelserne[23] og timetallet, hvor det garanterede minimum tillige udelukkede en heldigere fordeling af ti-

merne, så man kom væk fra det umulige med én-timesfag. De så også, at noget var vundet, især at faget var sikret plads i skolen, uden kirkelig beskyttelse. Og Religionslærerforeningen tog da fat på udfordringen og søgte herunder at orientere alle ansvarlige om fagets vilkår og problemer[24].

Også kirkefolk fra vidt forskelligt hold følte grund til sammen at understrege, hvem der sad med ansvaret for, at faget fik forsvarlige vilkår[25]. Nogen ville være optimister som biskop Henrik Christiansen, der håbede på et loyalt samarbejde mellem de nu ligestillede parter, kirke og skole; den levende udvikling i religionspædagogikken fik ham endog til at »vente sig meget af den undervisning, som skolen kan byde på«[26]. Fritagelsesbestemmelserne fik så biskop Johs. W. Jacobsen til »at befrygte, at faget i for høj grad i hvert fald i de ældste klasser bliver underkastet tilfældige elevluner«[27].

Pastor Knud Møller savnede dog grundlag for at mene, at skolen, når der undervises redeligt, ikke fortsat kan give dåbsundervisning, han fandt mere grund til at advare mod lyster til at gøre privat missionsvirksomhed til kirkens dåbsundervisning[28]. Trods al optagethed af at få etableret en kirkeskole, så var en loyal undervisning i skolen at foretrække, fandt provst Edvard Madsen (KD 24/10). Og det skal den være, understregede ministeriets cirkulære af 22/8. Fastlæggelsen af kundskabsområdet er »naturligvis bindende for de lokale myndigheder«, hed det her.

II. Folkekirkens pædagogiske opgave

Kirken skal ikke overtage skolens undervisning, men den bør kraftigere tage fat på en direkte kristen opdragelse, det var konklusionen hos mange[29]. Overfor det stigende forfald i det kirkelige traditions-mønster må vi bevidst søge at overvinde indgroet foragt og angst for fromhedslivets ydre former, sagde Johs. W. Jacobsen gentagne gange; det garanterer ikke for et ægte fromhedsliv, men det er vejen til fornyelse af det kirkeliv, uden hvilket en folkekirke næppe kan bestå i det lange løb, og som mål satte da biskoppen, at man sogn efter sogn tager fat på for alle aldre »med menighedsindførende og traditions-skabende sigte« at give hjemmene en tiltrængt inspiration[30].

Bisperne drøftede i september folkekirkens undervisningsopgaver, herunder planen om et religionspædagogisk center i Løgumkloster (KD 3/9 jfr. her 1975 236). Da der ellers var tavshed om det sidste, tyder det på at planen er forlist. Derimod udtalte kirkeminister Jør-

gen Peder Hansen, at Præstehøjskolen skal udbygges og have en fast lærer mere, til pædagogikken (Pol 8/10). Sidst på året kom frem, at udvalget om sognemedhjælpere (1975 237 f.) er ved at undersøge om der er behov derfor, ved at spørge menighedsrådsmedlemmer. Det går for langsomt, sagde KrF[31].

Tag dog fat på det mange kalder kirkens mest forsømte område og prøv at få menighedsrådene til forsøgsvist at ansætte menighedspædagoger via konfirmandundervisningen, for at forvente indsats fra centralt hold, det er for urealistisk, skrev skolepsykolog Kr. Jensen (KD 3/10).

Den nye skolelov tilsagde konfirmandundervisningen plads indenfor normal skoletid (jfr. her 1975 239) og lod stå åbent, om den placeres på 7. eller 8. klassetrin. Dette gav næring til fornyede diskussioner om det rigtige alderstrin, set udfra såvel forkyndelsens som pædagogikkens synsvinkler; men også praktiske problemer melder sig, om undervisningen flyttes til 8. klasse, for der er allerede mange skoleløse sogne. Præsteforeningen gentog derfor sin appel til de »ansvarlige kirkelige myndigheder« om at tage de opgaver op, konfirmationsanordningen er jo forældet[32].

Den blev iøvrigt ændret 20/2 så bisperne kan godkende, at konfirmandlejlre helt eller delvis erstatter vanlig forberedelse. Det var især ønsket af ungdomskorpse, men også Kristeligt Forbund for Studerende og Skoleungdom (KFS) så nu muligheder her – for at give undervisning i et trygt milieu ved bekendelsestro præster, og uden negative unge til at ødelægge den[33].

Forsøm hellere nogle møder end de unge i konfirmandstuen, formanede seminarirektor Herluf Eriksen (DKt 334). Iøvrigt meldes fra mange sogne om nyopførte eller fornyede konfirmandlokaler, og fra flere sider udgives nyt undervisningsmateriale. Og det blev taget i brug, selv om tidligere danske og især svenske konfirmandbøger bruges i vidt omfang[34].

Skønt det principielt bød ham imod at skelne mellem forkyndelse og undervisning, så havde Johs. W. Jacobsen også måttet spørge sig, om den udbredte vankundighed ikke fik følger ved prædikenen, og gjorde det umuligt her at udelukke bibelsk og dogmatisk oplysning. – Efter 2 århundreders forløb fik danske præster en ny vejledning i forstander L. Brøndums »Prædikenen og dens forberedelse«[35]. Fra 1975 bør også noteres, at andre end særlige forlag dristede sig til at udgive prædikensamlinger og skildringer af Jesus, og det ikke blot med en opfattelse af ham som partisan.

Sognepræst Ruben Jørgensen skabte enormt røre ved at indføre en ny dåbspraksis, i et forsøg på at tvinge et minimum af obligatorisk dåbsundervisning igennem. Afvist fra alle sider gik han videre med angreb på den ubekymrede folkekirke, der overså den tiltagende sækularisering, og som talte meget om nødvendigheden af undervisning, uden at gøre noget. Tidligt på året havde han brudt med Indre Mission og var begyndt for sig selv (jfr. siden), i folkekirken ville han blive og kæmpe til det yderste.

Tilsyneladende uden forud at orientere nogen derom kundgjorde RJ i sit kirkeblad, at han ikke kunne fortsætte sin hidtidige dåbspraksis. Forældre, der kom til dåb, måtte ved 5 undervisningsaftner tilegne sig et rimeligt kendskab til tro og dåb og være »indforstået med at udfylde (deres) plads i menighedens fællesskab«; og han kunne kun foretage hjemmedåb, hvor han var overtydet om, at hjemmet havde den rette indstilling, kom det senere frem (dagspressen fra 4/7, KiInf 64, KD 25/8).

Når en dåbsundervisning var så påkrævet slog frivillighed ikke til, og RJ foreslog, at kirken ved kirkemøder i lys af Bibelen gennemdrøftede tingene og fastlagde sin holdning (KD 3/10). I skolen var jo fremmede religionerigestillet med kristendommen, her var tolerance påbudt, mens kirken foregiver, at »alt er i den skønneste orden, blot den får lov at døbe«, så når kirkeskatten er betalt kan folk forlange dåb, uden at regne med Gud, og, vidste RJ, deres eneste forpligtelse bagefter er et æde- og drikkegilde, mens de sjældent taler om Jesus, oftest da for at håne ham eller så tvivl. Hverken redeligt eller kristeligt narrede præsterne folk ved dåben, mest optagne af at bevare deres gode stillinger og almen agtelse, mens myndighederne helt uforsvarligt lagde op til at tvinge ham til at fortsætte med »dåbsmisbrug«, fortsatte RJ (KD 15/8, 25/9, KiInf 65 jfr. om manipulation med Guds ord, KD og B.T. 24/12).

Kirken skal da ikke være et »tugthus«, udbød kirkeministeren (JPH i det flg.), men bebrejdet dette, skrev han, at han måske havde sagt for meget, en minister skal være varsom med at blande sig i kirkens indre anliggender. Havde præsterne end berettiget krav på, at folk, der kom til dem, virkelig havde en hensigt, så bød enhver tvang ham dog imod (Pol 7/7, KD 8/7 ff., Aktuelt 11/7, jfr. MrBl 175). Så har også denne minister vist sig at være inhabil, lød det snart (forsvareren Philip Ingerslev KD 21/10, Pol 13/12, jfr. her 1975 note 16). Hvorfor går RJ ikke selv, det eneste værdige, spurgte Gustav Holmberg (V), formand for Folketingets kirkeudvalg. Han hævdede, at præsterne skal døbe uden betingelser (FIA 1/8).

RJs biskop, Henrik Christiansen (HC i det flg.) havde som nyvalgt understreget, at folkekirkens dåbspraksis er og skal være åben, omend følges bedre op med undervisningstilbud (KD 5/4, jfr. her 1975 note 26). Det fastholdt HC, mens han gav sig god tid til at prøve enhver forligsmulighed (KD 12/8, 26/8 f.). Men menighedsrådene fandt, at der var talt nok, og fordrede en afgørelse (enigt KD 8/7, 16/7, 22/8, 26/8, næsten enige for suspension KD 2/9, nødbetjening af sognene etableret, KD 20/8, 27/8). Påny anmodede en Aalborg-biskop en minister om at få forholdene normaliseret (jfr. her 1975 note 16), for HC fandt RJs dåbspraksis i strid med »hidtil ubrudt kirkelig tradition«, og i afgørende modstrid med Jesu ord kom forældrenes holdning børnene til skade. Her var tale om grov embedsforsømmelse og

nægtelse af at følge givne pålæg, konstaterede HC, uden at han dog brugte sin myndighed til at foretage en foreløbig suspension (KD 3/9). JPH foranledigede nok en forhandlingsrunde (KD 6/9, 9/9, 12/9, 24/9 ff.) for til sidst at udbede sig svar inden 2/10 fra RJ, om han ville følge biskoppens henstilling. I stedet afæskede RJ ministeriet teologiske og bibelske begrundelser for den ubetingede dåbspligt. Så foretog JPH suspension og iværksatte en provsteretsundersøgelse (KD 3/10 ff., 31/10).

Men RJ fordrede en provsteretssag, så kunne der appelleres, for kampen skulle fortsættes til det yderste, og kirkens tro og lære kunne umuligt afgøres ved en tjenestemandssag (KD 5/7, BeT 12/8, KD 3/9; KD leder 22/10 om RJs urimelige spørgsmål til ministeriet, jfr. her 1975 232). Ministeriet tør ikke tage en retssag, sagde Ingerslev (KD 6/10, 21/10) og fik undersøgelsen forhalet ved en appel til ombudsmanden, der dog ikke fandt noget at sige ministeriet på (KD 31/10, 13/12, dagspressen 9/12 f., Pol 13/12). Hindret af suspensionen i at bruge sine kirker begyndte RJ med hjemmegudstjenester og besværede sig over så udemokratisk at være henvist til frikirkelige forhold (KD 13/11, 18/11 f.).

Indsigelserne mod RJ var utallige, så de kunne trætte folk (DKt 415). I år kom nye røster til. Nabopræsten dr. Poul Henning Jørgensen var ulykkelig over RJs skismatiske holdning, baptistisk var den og ordet kætter var berettiget (KD 7/8, 1/9, jfr. Sv. Aa. Nielsen om RJs uhyggelige sikkerhed KD 22/10, DKt 415 og Niels E. Rosendal om »religiøs fanatisme og regulær dumhed« KD 11/8, 9/9, BeT 31/8). Dette går ikke an, skrev Kristeligt Dagblad tidligt og fortsatte: RJ lægger selv op til afsked (ledere 5/7, 10/9, 2/10, andre ledere BeT 8/7, WA 25/7, Inf 10/7, Pol 8/7, EB 7/7 og 22/7).

RJ vidste, at han stod ret ene og Frank V. Nør lagde for med afvisning fra den side. Her var tale om en ny dåbspraksis, skrev Nør, mens hans sigte året før havde været at fastholde dåbens egne forudsætninger, hvad der »intet havde at gøre med egne betingelser« som her[36]. På det hold sagde man sent og stilfærdigt fra: Mens Nør havde været provokeret af folk, provokerede RJ selv og stillede krav, som ingen enkeltpersoner kan stille i en folkekirke, uanset at grunden dertil var kirkeledelsens svigten overfor den tiltagende afkristning (KiInf 64 ff. modt. 4/10). Herfra genoptog man gerne et fortroligt forhold til RJ, som så måtte gøre alt for at det, han siger, er til at genkende som evangelisk-luthersk, sagde Jørgen Glenthøj (KD 25/8). Han fortsatte siden: Når HC uden at hævde en ubetinget dåbspligt har lovet RJ støtte til, at dåb kan fordres anmeldt 14 dage forud, så er der – blot ikke som en betingelse – givet præster tid til »den fornødne vejledning, evt. i form af besøg i hjemmene«. Lod RJ sig nøje hermed, var der fra autoritativt hold virkelig genvundet noget[37].

Men HC fik bebrejdelser for at overlade afgørelsen til den politiske minister (KD 11/9, 15/10, jfr. 29/11) og svarede: Dåbs sagen har jeg selv afgjort ved af teologiske grunde at pålægge RJ at følge vor lutherske lære og praksis. Andre midler har jeg ikke (KD 22/9). HC blev endog forsvaret af Glenthøj, som fandt at HC kun havde overladt ministeriet at bestemme midlerne til en normalisering, men havde udtalt sig om sakramentforvaltningen, så dette ikke kunne afgøre sagen mod biskoppen og hans forslag til ny praksis (KD 16/9).

Bent Noack advarede mod at gøre spørgsmålet om, hvilket organ der indenfor folkestyret skulle træffe afgørelsen, til et stat-kirke problem (BeT 22/10, KD tilsvar. leder 2/10). Men afgørelse i ministeriet var grov indblanding i indre kirkelige forhold, hævdede 16 præster og bebudede, at der kom flere afskedigelsessager, hvis den

ubetingede dåbspligt blev lagt til grund for afgørelsen (KD 9/12, 11/12). Da var en adresseindsamling i gang, primært for en obligatorisk dåbsundervisning, men i det mindste forlangtes, at præster med RJs »kristeligt rigtige« syn kunne fordre undervisning forud for dåb. Samtidig svirrede det med anklager mod præster, som »hverken tror på Gud eller Fanden«, og mod den biskop, der vaskede sine hænder som en Pilatus[38].

Folkekirken kommer til at leve med uløste problemer, og vi må regne med, at i mange år vil den ene sag afløse den anden, sådan havde RJs provst, Kr. Jordansen sagt forud (KD 1/3). Og ganske som denne året før beklagede nu Kristeligt Dagblad, at nok en dåbsstrid gjorde det »endnu vanskeligere for os andre med den rette ordets tugt at skabe gode, forsvarlige forhold« for en tiltrængt dåbsundervisning (leder 2/10 jfr. her 1975 236).

III. Folketing – folkekirke

Mon afgørelsen af årets 2 bispevalg ikke blev bestemt af en vurdering af, hvem der mest aktivt kunne iværksætte et alment – ikke for teologisk tynget – kirkeligt oplysningsarbejde?

Efter Erik Jensens død blev domprovst Henrik Christiansen biskop i Aalborg. Han havde fået 1156 stemmer mod 1069 til den eneste modkandidat, forstander Rudolph Arendt. Valget her fulgte så nogenlunde de hidtidige linier, dog havde socialdemokrater tidligt erklæret sig for Henrik Christiansen[39].

I Københavns stift kom der 4 kandidater, alle kaldt »tværfolke-kirkelige«. Til hvilken teologisk retning professor Noack hældede, det satte han selv streg under. Noack fik 514 stemmer, og pastor Ole Bertelsen 546 – uanset oplysninger om hans medlemsskab af SF[40]. Udfaldet fik den nye minister til at tøve ved udnævnelsen, men kun kort. Han blev også meget bestemt advaret imod at bryde den hidtidige praksis, at nr. 1 udnævnes[41].

Bagefter fulgte den vanlige diskussion om bispevalgloven[42].

Anker Jørgensens valg af den nye deltids-kirkeminister vakte først undren. Men sit tilhørsforhold til folkekirken – først kaldte han den »folke-kirke« (KD 8/3) – vedstod Jørgen Peder Hansen gerne, og han troede på dens fremtid[43].

Han arvede forslaget om revision af begravelsesloven og fik det vedtaget, omend lidt ærgerlig over, at KrF i den trettende time brød enigheden herom[44].

Som andre politikere talte ministeren såre kønt om menighedsrådene, som han ønskede en alliance med[45]. Han fik forhøjet loftet over rådighedsbeløbet med ca. 75%.

Udvalget om kirkers brug (1974 216) var ved at slutte af, og formanden, biskop Holm røbede resultatet, forslag om behersket liberalisering, idet kirkerummets karakter og bestemmelse respekteres. Ministeren havde vist lyst til at gå videre endnu (MrBl 51, 76, 177, KD 28/6).

Præstemangelen er lettet, sagde Græsholt, men kun falske profeter kan sige, at den er forbi, og så er der stadig uligheder i præsternes arbejdsbyrder, som bør udlignes, sagde K. C. Holm[46]. Det fandt Præsteforeningen vist også frem til. Den havde nedsat et udvalg, der var begyndt med ængstelse over de mange sammenlægninger af små sogne, men som blev ligeså opmærksomt på karrigheden med oprettelse af nye præsteembeder i udviklingsområderne. Her var noget at overveje for alle ansvarlige. »Menighedsrådsforeningen« derimod syntes tilbøjelig til at affinde sig med en reduktion af embederne, det ville økonomien gøre nødvendigt[47].

2 nye kirker kom, Vollsmose kirke i Odense (et center til knap 8 millioner) og Hedeagerkirken i Herning. Nye projekter kan rejse protester, men Farum Menighedsråd ville ikke på lukkede møder gå ind for million-udgifter og orienterede offentligheden om planerne og indbød til debat herom. Det fik kun anledning til at gå videre med sit kirke-projekt[48].

Den 9. september underskrev finansministeren og tjenestemandsgeselskaberne en aftale om udvidet ansættelsesområde ved fremtidige ansættelser af tjenestemænd. Først var det på tale at lade stifterne være folkekirkens ansættelsesområde, præsteforeningen ønskede og fik det »mere betryggende«: Folkekirken som helhed. Efter en første gysen over denne konsekvens af ligestillingen med statstjenestemænd, beroligede den med, at med menighedsrådsloven var det mest noget formelt. Den havde dog spurgt sig om den garanterede, hvis en regering en dag for alvor ville rationalisere i folkekirken[49].

Foreløbig nøjedes kommunisterne med noget sådant, de genfremsatte deres forslag om prompte at bortskære enhver ydelse til folkekirken. Fremskridtspartiet betvang lyster til atter at gå med, og »nøjedes« med forslag om store generelle nedskæringer i budgettet dertil. Folketingets store flertal fandt det så nødvendigt med mindre nedskæringer, under fortsatte sparerunder[50].

Trods tilbøjeligheder hos flere folketingsmænd til at markere deres

eller partiets positive holdning[51], så kunne SFs mangeårige kirkespecialist, Morten Lange forlade Folketinget med glæde over, at det havde fået et kirkeudvalg med den »måske væsentligste opgave«, at man her følte pligt til at enes. Halvsorte missionsfolk og ugudelige socialister stod her sammen både om, at ingen partier skal tjene på at føre ekstremistisk kirkepolitik, og om at lovene skal beskytte folkekirkens løse gæster, snarere end dens faste kunder[52].

En ny sprælsk formand for »Menighedsrådsforeningen«, grovsmed Erik Davidsen, vakte furore[53]. Pastor Lilleør gjorde sit dertil, ved at forlade foreningens bestyrelse for at danne et alternativ til den, især på grund af dens lyster til at bearbejde minister og folketing, som havde den eneret til at tale på kirkens vegne[54]. Det blev til en arbejdsgruppe, et »opkæftningsudvalg« som skal sørge for, at »de aktive menighedsråds« repræsentanter ikke ene fører ordet. I protesten mod foreningen kunne højkirkelige være med, de var ængstelige for den som ved menighedsrådene (t. eks. re-f 108 ff.). De grundtvigske ville ikke være med til nogen indsats her, for at spare kræfterne til, når der blev tale om lovgivning. De fik læst og påskrevet af Lilleør, de pantsatte jo Grundtvigs kirkesyn[55].

IV. Indenfor rammerne

Debatten om *gudstjenesten* gik videre, uanset at Liturgiudvalgets betænkning om »De bibelske læsninger ved Gudstjenesten« (nr. 750) – trods løfter om andet (1975 245) – kom såre sent og hører 1976 til. Året betød både polarisering af standpunkter og nogen optøning, ivrigere fornyere besindede sig, og betænkelige folk blev mere forstående for behovet for ændringer.

»Alle liturgiske reformer er af det onde og bør standses, når disse skal være uundværlige for troen«, det ydre er da blevet det indre, lød fra en side (Asger Eg Kristensen Tidehverv 95). Omvendt fordrede politimester Jørgen Nielsen, at teologerne holdt op med at bestemme og manipulere med lægfolket; det skulle »væk fra gulvet, op på prædikestol, alter og tribune« og realisere sig selv, så det vågent og engageret kunne gå fra kirke (samleværket »Debat om gudstjenesten« 121 ff.).

Fra pastor Per Jensen (1975 note 47) kunne det lyde: Da det »gudstjenstlige fællesskab omkring højmessens velsagtens er det eneste, som hindrer folkekirken i at opløses . . . er det nødvendigt . . . fortsat at arbejde frem mod en enhedsgudstjeneste . . . en fra sted til sted genkendelig, men meget rummelig rammeordning« (s.st. 161 ff.). – Der er en forståelseskluft overfor alle gudstjenestens led, og den svækkede kirkelige baggrund fordrer nødvendigvis større tydelighed, erkendte biskop Schiøler, og det gælder også prædikenen, hvor vore dages langt dygtigere teologer vel enten

prædiker for hinanden eller ikke kender til, hvad en formidling for almindelige mennesker kræver (Liselundbogen 9 ff. contra biskop Kvist: Specialisterne ønsker ændringer og i en hast, så kirkegængerne ikke kan følge med, RoSt 1976 5).

Folk lever langt fra kirkerne, som har de ikke længere brug for dem, skrev stipendiat Erik A. Nielsen, medlem af Liturgiudvalget. Han vidste, at det hverken duede at vende tilbage til det helliggjorte og stivnede, eller at underkaste sig moderniteten (Gudstjenesten til debat 64 ff.). Han fortsatte: Manden på gulvet misbruges til at få en nivellering til den laveste fællesnævner, men gudstjenesten skal sætte vor lille hverdagsvirkelighed op mod en stor guddommelig virkelighed, så vor hverdag får en mægtig åbning af dybde (Dansk Kirkeliv 81 ff.).

Et udvalg nedsat af Kirkeligt Samfund, nærede debatten på det hold (1975 234 f.). Det kom mest med sit forslag til nyt dåbsritual, fordi andre fordrede tilspørgselen afskaffet, og det var modereret, så det kunne vinde almindelig tilslutning, for ensartethed her var afgørende. Sigtet var at flytte vægten fra den døbende menighed, som modtager de bævende dåbsfolk, til den nådige Gud, der modtager den bævende menighed. Subsidiært kunne udvalget gå med til, at tilspørgselen kun omfatter troen og ikke forsagelsen, så svaret, »ja tak« blev tydeligere. Men ellers gjaldt det at imødegå og ikke forkæle »fine fornemmelser af intellektuel art«. Og man ville ikke være med til at omgå uenigheden om tilspørgselen, ved at gøre den valgfri, for derved blev det, der ikke var et forhør, til et forhør, hvor den blev bevaret, (DKt 17, 175). Men biskop Dons Christensen foreslog ændringer, uden den tilspørgsel som kan føre til baptism (PrfBl 673, JyPo sept.-okt., og DKt 4, 22, 64, 149, 319).

Udvalgets arbejde med nyt nadverritual fængede mindre, her var endda 2 forslag. Begge ville gøre nadveren til et frit og åbent sted, uenigheden gjaldt om der var grund til at forkorte eller tydeliggøre de let indiskutable led i ritualet (DKt 112, 153, 209).

»Radionadver« blev ellers et nyt debateme, gik det an – som en nødløsning – at opfordre folk til ved radiogudstjenesterne selv at tage sig til alters hjemme? Nej, det var at åbne for privatnadver og at slå hjemmealtergangen ihjel, og at ville noget umuligt, transmittere den legemlige tilstedeværelse, sagde bl. a. Regin Prenter (KD 24/2, 11/3; iøvrigt KD 1/2, 11/4, 27/5 contra 14/1, 28/2, 10/3, 17/3). – Andre måtte påtale anden emsighed i Danmarks Radio, med fornyelser af nadveren (kyl-ling og rødvin hjemme), her lod både TVs medarbejdere og ansvarlige menigheder sig misbruge til talentløs karikering (Sv. Aa. Nielsen KD 12/2, jfr. 18/2, BeT 2/3).

Skal troen blive nærværende, må »nadveren *slippes løs* og ikke kommanderes til at forblive i de indviede kirkehuse«, så forsvinder falsk åndelighed, mente Johs. Aagaard. Han havde gjort op med 10 års missionsteologis opfattelse af, at gudstjenesten er det sted, hvorfra folk går styrkede ud i verden, for den tog ikke Guds virkelighed i verden alvorligt nok. Sognemenigheden havde da stadig i høj grad en funktion, men den kunne ikke være den eneste mulighed for at virkeliggøre kristentro, der er, ifølge Aagaard, stort behov for »de *små menigheder*, husmenigheder, åbne familier, hvor nadver og hverdag bliver eet«. Da bliver »enheden mellem evangelisering og diakoni, mellem tale og handling helt selvfølgelig«, uden at man unddrager sig sognefællesskabet (Nordisk Missionstidsskrift 208 ff., forfægtet allerede KD 29/1).

Debatten om *forkyndelsen* hentede nogen næring ved Verdenskirkerådets møde i Nairobi. Det endte ikke med konfrontation, for der »taltes ligeså stærkt om mission og evangelisation, som der i de senere år er talt om politik«, gjorde Ole Bertelsen op[56]. I nok en bog, »Frelse« satte Rudolph Arendt skel mellem »Frelsen«, der alene er Guds, han som har givet os borgerskab i himmelen, og »frelse« for verdens nød, som de kristne skal være med til som en følge af evangeliet[57].

Professor Leif Grane satte liv i Grundtvigsk Konvent af 1916, hvor han nævnte, at som Luther havde gjort det kunne man oversætte evangeliet til nutiden, ved at tale ind i skiftende situationer. Formeligt ophidsede vendte tilhørere sig derimod, for når bestemte gerninger kaldtes ukristelige, så var der åbnet for en kristelig etik og for at fremstille andre gerninger som kristelige. Det benægtede Grane (KD 8/9).

Professor Ole Jensen måtte tydeliggøre sit standpunkt (1975 256), at naturen har selvstændig værdi. Han var her enig med ikke-kristne, og teologerne skulle lade være at komme med evangeliet i utide og forklare som synd, hvad der skyldes materielle magtforhold eller kulturelle idealdannelser. Da unddrog man sig berettiget kritik af kapitalismen og støttede skæbnesvangre forestillinger om naturen. Evangeliet derimod gør det muligt at leve med den uendelige opgave at forbedre verden ret, uden at gå til på det[58].

»Slaget står« var nok en fællestitel på en TV- og radioserie. Mediefolk mente, at der også står et slag i kirken og viede en udsendelse på den. Men det benægtede Ole Wivell, for kirken med sin dennesidige forkyndelse har sejret sig til døde (4/12).

Johs. Aagaard rettede nye slag mod nyreligiøsiteten (1975 219) og dens 75–100.000 tilhængere; afsløres skulle nu Transcendental Meditation, der løj og ad bagvejen listede hinduisme ind i 10.000 og det tilmed støttet af fritidsloven. En konfrontation så han som midlet til saglig dialog (Nordisk Missionstidsskrift 160). Men når man frem til det, spurgte lektor Viggo Mortensen; de egentligt nyreligiøse var kun et lille mindretal, mens videre kredse af sympatisører søgte en identitet og ikke blev hjulpet ved konfrontation. Han fandt at vilkåret for en åben dialog var en ny teologi, hvor man i stedet for myteforskrækelse tog udgangspunkt i menneskets legitime behov for myter, og som klargjorde, at kristendom er religiøs livstydning[59].

Dansk Missionsråd fandt Aagaards indsats berettiget og gik ind på at dække udgifterne til en præst for nyreligiøse tabere. Dette og

rådets indsats for at skaffe penge øgede kritikken, dels af Aagaards »magt«, sådan som det er nævnt før, og dels af at missionsrådet fra at være et åbent forum gjorde sig til et hjemligt missionsselskab. Selv om han stod kritikerne nærmere end Aagaard teologisk set, måtte Græsholt forsvare det skete, her havde Aagaards indsats været meget fortjenstfuld[60].

Også de *kirkelige retninger* mærker tidens polarisering. Pastor Vilh. Krarup kunne skrive, at »Tidehverv« »i de senere år har haft en vis medvind, ikke mindst blandt yngre« (p. 1).

Indre Mission, der følte at det havde tabt en generation, imponeredes af den forrygende vækst i KFS, og det havde bemærket sig, at præget fra Luthersk Missionsforening var væk, og at der skete en tilnærmelse til I. M. (Ørum Jørgensen IMT 695). Som Dansk Bibel-institut trives, sådan også Menighedsfakultetet i Århus, de fleste kom vel fra KFS's gymnasiearbejde. KFS intensiverede arbejdet og det skabte følelige økonomiske vanskeligheder[61].

Indre Mission oplevede et nyt brud – fra modsat hold (1973 292) – da Ruben Jørgensen først gik ud af bestyrelsen og siden begyndte sit eget arbejde, i protest mod I. M.s kulturåbenhed.

RJ gik, da han fandt at IM helt havde opgivet at markere sig i vigtige spørgsmål, f. eks. de kvdl. præster, og heller ikke påtalte højskolernes liberalisme (1975 248), galt var også, at som ny generalsekretær kom næstformanden, sognepræst Verner Andersen, for han havde en »uklar« linie (KD 21/1 f., 29/9 jfr. her 1975 228 og 232). På nok et årsmøde skabte RJ uro (1975 232), nu ved – uden forvarsel (IMT 622) – at meddele, at han og en missionær startede »Missionsforeningen Exodus«. Her kunne de, der følte sig forrådt og hjemløse i IM, finde det gamle syn og det gamle sigte, og her ville man ikke behøje til alle sider, hvad der er sand vækkelse og sandt liv imod. Længst muligt ville man blive i folkekirken, og RJ påregnede følgeskab af en halv snes missionærer og store dele af nogle missionssamfund. Forud havde Kr. Friis i sin formandsberetning stærkt vendt sig mod de mange manipulationer i kirke som samfund (moralen, kristendomsundervisningens ydre kår og selve indholdet, »statsfinancieret gudsbespottelse« etc. KD 12/6). Bruddet kom som et chok for ham (KD 8/7), men næsten hele forsamlingen udtrykte tillid til ham (KD 13/6 f.). Og videre debat kom ikke på årsmødet, det ville være nytteløst, alt var jo forud lagt til rette (Det nye år 69 ff.; debatten afbrudt »Bibelsk grund« 8, 14).

Exodus fik ingen lovende start, skønt dåbstriden snart gjorde RJ landskendt (KD 10/7, 4/9, 18/6, 1/7 jfr. organet »Bibelsk grund«). Interessen for RJ kølnede rundt om, og Friis gjorde klart, at der må vælges mellem IM og Exodus, man kan ikke have et ben hvert sted (KD 6/12, 21/9, IMT 622).

Det var en klar sejr for midterfløjen, og højrefløjen er ikke udelukket, men kan ikke dominere som før, mente Sv. Aa. Nielsen. Her havde

de unge sendt I.M.s egne stærke ord tilbage, som boomeranger, lød en anden dom[62].

Efter nogle års stilfærdigere tilværelse fik den karismatiske bevægelse noget af et gennembrud, fik også nogle, mest yngre, folkekirkepræster med. I. M. især fandt grund til stadig bestemtere at advare mod »den farlige leg« at overse Guds nådegaver i sakramenterne, for at bygge på egne oplevelser[63].

Et nyt træk var både bekendelseslinjens forsøg på at opstille egne kandidater til bispevalgene og de ret mange blanke stemmer, der blev afgivet, da det mislykkedes[64].

Højkirkelige på rejse kunne overfor en kardinal beklage deres kår, og berøvet vejledere hjemme, optog de kontakt med en anglikansk biskop, trykkede af demokratiet (re-f 1974 48 samt 1975 30, 108 ff.). En præst herfra, Frank Jacobsen, var da også i åben konflikt med sine menighedsråd, mens biskop Høirup indstillede en anden, Sven Voss til afsked, men denne hørte nu ikke til på dette hold. Jørgen Peder Hansen betænkte sig, en forudsætning i folkekirken er at præsterne er uafhængige i forkyndelsen, og han attråede heller ikke som religiøs politibetjent at blande sig i kirkens indre sager, når der ikke var tale om tvang[65].

Det evangelisk-lutherske bliver stadig mere hjemløst i folkekirken, mens den tåler nye kætterier og ikke blot en ung præsts uheldige stil-ling, men også præsters åbne praleri om amoralitet, skrev pastor Børge Riisgaard (KD 3/4, pro-fide nr. 2). Flere, også Kristeligt Dagblad, mente at se brud med kirkens bekendelsesgrund, som dog måtte påtales[66].

Året var ellers begyndt med en såre opsigtsvækkende indskriden fra de kirkelige myndigheder, da det viste sig at pastor *Erik Bock* (1975 223) levede »papirløst«, for kun det ville hans pige. Den – fun-gerende – kirkeminister, Kr. Damsgaard pålagde ham, støttet af bi-skop Westergaard Madsen, at vælge mellem ægteskab eller afsked. Snart lød det frejdigt fra pastor Birgitte Berg: Jeg er gravid og skal ikke giftes (EB 13/2 jfr. her 1975 note 45). – Manende til varsom-hed sagde Jørgen Peder Hansen, den sag burde min forgænger have undgået (EB 1/3), nu var der brug for en principdebat. Og han spurgte bl. a. bisperne. De mente, at ægteskabet stadig er en god ting, men lod stå åbent hvilke konsekvenser, det bør have, om præster ikke lever op til det.

Kirken accepterer ikke ægteskabelige forbindelser hos præster, sagde Westergaard Madsen, der vist foranledigede pålægget (Pol 26/2).

Den første Bock-sag tilsyneladende løst viste en kollegial eftertæckling (KD 7/1) »papirløsheden«, som dog var velsignet i den kosmiske kirke i Christiania af pastor Helmut Friis. Præsteforeningen betvivlede Damsgaards juridiske begrundelse for pålægget, og påny (1975 255) kom den i strid modvind, da den bombastisk tilsagde Bock sin bistand. Dermed havde foreningen ikke udtrykt sin holdning, forklarede Olav Lindegaard, for den kunne kun udtale sig om faglige, tjenstlige og lønmæssige forhold (KD 11/2 ff., appel fra 17 præster, utrykke ved bisperne KD 22/2, 13/3). Derom havde han just skrevet: »Stort set er danske præster klar over, at de ikke skal gå og lege Vorherres disciple, men er fuldstændig ligestillede med andre lønmodtagere« (AC-debat nr. 1). Protester fulgte fra 226 teologistuderende og universitetslærere mod indblanding i præsters privatliv, som om deres egnethed beroede på deres borgerlige ægteskabelige stilling (KD 21/2, 13/3 jfr. KD 13/2, Pol 26/2). Tror ministeren virkelig, at præster skal prædike moral eller som forbilleder kan affordres en højere moral, spurgtes der (N. H. Borup Hskbl 118, 137 contra Niels Thomsen Hskbl 207).

Er ægteskabet stadig det almindeligste, så lever over 200.000 papirløst, nogen dog med planer om at gifte sig (Socialforskningsinstituttet KD 27/6 jfr. 9/12 74). Og befolkningen bekræftede, at papirløsheden er accepteret, også for præster (Gallup BeT 6/4, Pol 27/6 jfr. her 1974 225). Men vedbliver præsterne ikke med at være eksempler, spurgte professor N. H. Søe. Også andre mente, at kirken såvel som samfundet stadig har noget at sige om ægteskabet (KD 12/2, 1/3, 16/6, Episkopet nr. 1, Westergaard Madsen BeT 15/6). Det er nu biskoppen og ikke staten, der bør tage affære i en sådan etisk sag, indvendtes det (KD 10/2, 14/2, 24/2, 27/2). Men ministeriet har ikke i sinde at afskedige Bock, det har pålagt ham at søge afsked, sagde departementschef Roesen (KD 12/2). Ansvarer lå da hos biskoppen, og ham havde dr. Jørgen Larsen tilrådet at frasige sig tilsynet med Bock (KD 7/1).

Den nye minister ville vinde tid og skabe ro til en bred debat. Adspurgte om sagen viste både præsternes som menighedsrådenes foreninger sig helt tavse (KD 31/7 f.), mens bisperne betænkte sig. Nogle måtte dog straks fralægge sig medansvar for starten af den sag, noget ministeriet påberåbte sig (Dons Christensen og Græsholt KD 14/2, 1/3 jfr. Riemann KD 4/3 og DKt 123 om den forkerte påstand om bispernes enighed). Hen på sommeren forelå bispernes svar. Alle mente de, at ægteskabet er en gavnlig ordning, noget præster er sat til at sige og tillige helst – og det mere end andre – har at leve efter, om deres ord skal være troværdige. Ud fra bekendelser og ritualer betonedes Høirup stærkt, at løse samlivsformer er uforenelige med præstegerningen; andre fandt, at det i høj grad afhang af indstillingen på stedet, om den slags skulle koste embedet[67].

Men hvem skal i givet fald skride ind? Det skal da bisperne, mente bl. a. K. C. Holm (Fyens Stiftstid. 26/4 jfr. pro-fide nr. 2, KD leder 9/8). Nej, loven skal ændres, så initiativet i afskedigelsessager ligger hos menigheden, som ikke bør være totalt afhængig af provst og biskop, skrev Lindhardt (BeT 23/3, Dons Christensen tilsvarende, om rådet er enigt KD 4/8).

Et par bisper tog igen anledning til at minde om, at samfundet stadig diskriminerer ægteskabet (jfr. her 1973 note 41). Og hvor står samfundet, om den gamle ægteskabsideologi er forbi, selv om det ikke rigtigt er slået igennem endnu? og kan kirken uden videre vedblivende skubbe folk ind i noget, der diskrimineres, spurgte

Paul Honoré (PrfBl 426 ff.)? Yderligere fulgte indsigelser, dels mod bispernes tålmodighed, dels mod at de manglede mod til at undlade at optræde som garanter for den hidtidige kønsmoral (KD 21/8, 25/9, Hskbl 591, PrfBl 583, 616). – Og så kom der da påny ønsker frem om at få indført borgerlig »vielse« for alle (KD 26/8, 2/9).

Andet gjorde ægteskabsdebatten så intens. Kvindeåret viste, at der kunne tales endnu stærkere mod ægteskabet end troet[68]. Og blufærdigheden tager af, forfatteren Chr. Kampmann kom med den for ham befriende bekendelse, at han var biseksuel, noget han først nu turde sige offentligt (BeT 26/10, Pol 31/10). Men hans romanværk derom er måske allerede fortid, mente anmelderen Bent Mohn, for »dagens højredrejning vil styrke kernefamilien« (Pol 31/10).

Mere ændres. For hver 100 fødte børn foretages 35 legale aborter. Det første hele år efter indførelsen af fri abort gav en stor stigning, den fortsatte i 1975 i mindre grad[69]. – Års drøftelser om døds-hjælp og døds-kriterier førte til dannelsen af en forening til sikring af retten til at dø[70]. Spredte indlæg fra kirkefolk blev fulgt op af lic. theol. Svend Bjergs bog »Døden«.

Men diskriminerer samfundet kirke og kristendom? Kristen litteratur er ude for diskrimination fra boganmeldernes og bibliotekernes side, hed det sig nu[71].

Det er urigtigt i bistandsloven, der træder i kraft 1/4 1976, at se et uhyrligt forsøg på, at det offentlige overtager private institutioner, indså man i KFUMs sociale arbejde (KD 27/10). Men når kommunerne får afgørelsen af, hvilke sociale institutioner de vil støtte, må vi lukke sagde pessimister. Og repræsentantskabsmødet for Menighedernes Daginstitutioner følte grund til at opfordre kommunerne til at respektere de private institutioners egenart, når der skal forhandles om vedtægter og overenskomster. Man vidste dog også, at i mange menighedsbørnehaver var man ophørt med morgensang og bøn, af unødigt frygt for myndighederne og de venstreorienterede[72]. Vi får nu dækning for alle vore driftsudgifter, sagde Kirkens Korskær, som dog ville holde mindst en institution udenfor standardaftalerne, for selv at kunne bestemme der (KD 27/10).

Store hospitalsprojekter i hovedstadsområdet og langtidsplanlægning giver utryghed for de mindre, og ofte private, hospitalers fremtid (KD 11/12).

Anden gavmildhed fra samfundet skabte så megen undren. Jens Jørgen Thorsen fik igen (1974 226) tilsagn om statsstøtte til en Jesus-film. Men ikke blot kirkelige kredse var vrede, også kulturminister

Niels Matthiasen var det, og han søgte ihærdigt at undgå at udbetaling fandt sted[73].

Kristeligt Folkeparti fik altså fortsat tilskyndelser til at lirke ved sine mærkesager[74]. Manøvreringen i storpolitik blev sværere; uanset bebrejdelser for at tale om midterpolitik og kun se samarbejds-muligheder til én side[75] gik KrF videre og var til sidst (sammen med KF og CD) så at sige optaget i en udvidet Venstre-mindretals-regering – med bl. a. Chr. Christensen som kirkeminister – da Glistrup i allersidste øjeblik væltede spillet ved utvetydigt at sige, at den ikke fik hans støtte uden betingelser. Men derefter fik Anker Jørgensens mindretalsregering en sådan støtte, at *Kristeligt Dagblad* flere gange undrende spurgte, om det kunne accepteres af KrFs borgerlige vælgere? Men partiet enedes fortsat, og vælgerne syntes at holde ved[76].

I efteråret skabte KrF nogen politisk spænding ved at genfrem-sætte et lovforslag om fri organisationsret, så ingen blev tvunget til at organisere sig og til kollektivt at yde bidrag til politiske partier, bag lå visioner om, for den enkeltes og samfundets skyld at opsplitte fag-bevægelsen. Det initiativ efterlod bitterhed i fagforeningskredse mod sådan kristendom, der antastede solidariteten dér[77].

[1] 23/12. KD varssommere, leder 29/12. Før havde Aktuelt meldt fra Århus, at folk dér »flygter fra kirken« (11/11), men også BeT kunne skrive om tilbagegang (minileder 8/6), som Pol (20/8), modsat JyPo 27/7.

[2] Statistiske Efterretninger nr. 53 (14/8), Nyt fra Danmarks Statistik nr. 258 (22/12) og nr. 52 (15/3 76), samt Orientering fra Kbhvn.s stat. Kontor nr. 4 (12/2 76). Alene fra hovedstadsområdet er der sammenligningsgrundlag m.h.t. antallet af udtrædelser, det var i 1974 3756 mod 4035 året før (jfr. her 1975 note 12); i tallet af ny/genoptagelser på 349 medregnes også dåb af børn over 1 år.

[3] KD 26/5, 17/6, hvor Davidsen angiver som hovedopgaven, at skabe gode kår ved at udbygge den folkekirkelige frihedslinie, det vil også være af betydning om der kommer en adskillelse mellem stat og kirke. – Om arbejdsglæde nu, se bl. a. RoSt 134, KC 20 og 59, KD 30/4, 23/5 og 11/10: Rekordtilslutning til familieguds-tjenester.

[4] KD 9/5, Haderslev Stiftsbog 10 ff. Tilsvarende biskop Henrik Christiansen i Aalborg Stiftsbog 123. Jfr. provst Sv. Aa. Nielsen: Staten har hidtil ikke øvet nogen tvang, og frikirken er ikke til at se som »et rigtigt alternativ, før vi bliver trængt ud i det ... Bliver det de rettroendes kirke ... så bliver det isolationens kirke, hvor Anden ikke frit kan have sit løb«, KD 9/4.

[5] JyPo 27/4, 4/5, 8/5, 11/5, 18/5 jfr. Jens Chr. Niensens fortsatte kritik: Kirken er frataget karakter af at være kirke og mangler både lokalt og på landsplan penge til nødvendigt undervisningsmateriale, så der på frikirkelig vis må samles ind (KD 5/5 jfr. her 1975 236); se til Norge (BeT 6/7), skrev han videre og fremholdt som det reformatorisk rigtige en ikke statsbundet, fri folkekirke (KD 21/7 f.).

[6] Tidehverv 42 f. og de oftest stærkt kritiske bedømmelser i DKt gennem næsten hele året contra KD 12/3, 29/9. Nyt var i TV de meget sete »verdslige prædikener« og i radioen en tidlig morgenandagt, samt søndagens »mennesker og tro« og »ved dagens slutning«. – Mens KD kunne spørge, om Børne- og Ungdomsafdelingen havde en speciel opfattelse af alsidighed (leder 19/8 jfr. her 1975 note 13), så talte Centrum-demokraternes radiorådsfolk om kompakt modstand i radioen mod kristendom, hvor positive udsendelser var sjældne. De måtte vende sig mod Kristelig Lytterforenings tålsomhed, men denne ville ikke være med til CDs »knytnævepolitik« og i stedet skønsomt søge uheldige ting fjernet, Paul A. Knudsen contra Sv. Aa. Olsen KD 4/9, 8/9, 23/9, 29/9, 8/10.

[7] Læsning af Politiken i 1975 resulterede i én positiv omtale, 11/12 hed det om en ny kirke: »Man mærker sig, at kirken og kunsten også i vore moderne tider stadig kan samarbejde«. Pol havde da noget om bispevalgene, om konfirmanders påklædning og om årets »affærer«, undertiden med mistænksomhed (Danmarks Statistik »holder hånden over kirken«, 6/3; om »Enkens bøn« 27/8 ff.). Indlæg fra »frisindede« kirkefolk kunne få plads (5/4, 2/8) og kronikker af Løgstrup, Møllehave og Peter Kemp, oftest af anden art, ellers dækkes kirkeligt og teologisk stof ved enkelte anmeldelser af den sidstnævnte. – BeT om holdningen til konfirmationen i en tilfældig valgt skoleklasse: Det er gaverne, der tæller (26/10); unges afvisning heraf, se s.st., ungdomssiden og 2/11.

[8] Radikal Ungdom tog – med mærkbare følger i sognene – af den nye Bock-sag (jfr. siden) anledning til at starte en kampagne for udmeldelse af den forældede folkekirke (Pol 12/2). EB sluttede op – heller ikke uden virkninger – og svømmede over af forargelse over den truende folkekirke, tiden var inde til at skille stat og kirke (27/2); her kom siden skildringer af den kirke, »der koster det hvide ud af øjnene«, er en »forretning med 900 mill. i årsomsætning« med fyrstelige lønninger, og hvor man bruger »kirkelige skattefiduser«; kan det kaldes folkestyre, når kirkelige juntaer styrer, spurgte EB (18–22/7, tilsv. påny 27/8). B.T. t. eks. 19/9.

[9] DKt 441, imødegået bl. a. af provst Sv. Aa. Nielsen i »Bibelsk kristendom i vor tid« 15 og af Henrik Christiansen: Kirken lever da altid i en missionssituation, Alborg Stiftsbog 14.

[9A] Landsbladet nr. 26. – Søren Krarup kunne skrive, dels at folkekirken har vi »af en eneste grund: fordi vi er et folk«, og fællesskabet om den hos næsten alle gjorde den til folkets kirke (Tidehverv 67, B.T. 12/5) – og dels skildre den folkelige situation som »så mørk som nogensinde«: »Folket er rådløst, rodløst og i en opløsningsproces. Uden ledere af format og uden indre sammenhold er det udleveret til langsom forvirring og udslettelse som folk« (Hskbl 384).

[10] De forudgående valg, se her 1971 226, 1974 205 og 1975 note 37. Tove Nielsen blev nu aftvunget det svar, at hun regnede med 1 ugl. time i hele skoletiden, altså 9 timer ialt mod hidtil 13, skrev Rørdam Bonnevie (KD 17/1). – En opgørelse viste, at fra 1960 til 1974 var skolens samlede pligtige undervisning reduceret med 19 %, dansk havde så mistet 41 % og religion 38 %, Skole og Samfund 5.

[11] Om lovens tilblivelse se især WA 13/6 og Folketingsårbog 1974/75 392: Ude af regeringen fremsatte Venstre 21/2 Tove Nielsens udkast (1975 238) som lovforslag, og det lod Ritt Bjerregaard, påny minister, være udgangspunktet for de videre forhandlinger.

[12] Om tidl. positioner her se 1972 223 og 226 samt 1974 199; nu se bl. a. Indre Mission, Kirkelig Samling og KFS KD 2/6, 4/6, KiInf 69, pro-fide nr. 3.

[13] Jfr. Kr. Jordansen KD 1/3, PrfBl 213; S. L. Hvas Dansk Kirkeliv 114; Kraprup Haderslev Stiftsbog 34; Baunsbak-Jensen FIA 21/11; jfr. her 1974 note 4.

[14] Skolestyrelsesloven se Folketingsårbog 1973/74 297.

[15] Se Tove Nielsens irritation over KrFs stadige tale om nedskæringer, for det ville V ikke, kun S – og Chr. Christensens svar: Vist er Vs forslag bedre, men det giver en nedskæring på 30 %, og KrF var imod at skille kirke og skole, KD 13/5, idépolitik nr. 11 og 22, Ft 1143.

[16] Læseplanudvalgets faghefte »Kristendom/Religion« lod sig høre (K. Lange »Folkeskolen« 1216 jfr. Relgl 17), men et udkast fra ministeriet kaldte Religionslærerforeningens formand, H. Fogde og professor Thestrup Pedersen frem mod en sådan undsigelse af al sagkundskab, som her var på tale (KD 15/5, BeT 16/5 jfr. Frederiksborg Amts Avis 21/5). Det vidste man nemlig, at bliver faget hele vejen et én-timesfag, betyder det døden på længere sigt, Relgl 45.

[17] Jfr. Burgdorf KD 3/12, 10/1 76.

[18] Just det sidste betød noget for KrF, faget kunne da ikke udhules ved at timerne blev brugt til fremmede religioner og livsanskuelser (2. beh. Ft 10/6 6067, KD 25/11). Hvad der var på tale var dog muligheden for en adskillelse (jfr. lovens § 6, 1. stk. og betænkningen af 6/6, Ft Till. B. 833, samt cirkulærerne af 22/8 og 27/11). Men de cirkulærer vakte stærk kritik hos KrF, de måtte laves om (KiInf 20, JyPo 17/11, KD 6/12). – Men her blev noget adskilt, som sagligt hørte sammen, og som kunne have givet elever som lærere øget motivation, mente Religionslærerforeningen, som ønskede sammenhængen opretholdt, et sådant fælles fag kunne måske få flere timer, men hvis ikke måtte de afsatte timer bruges efter pålydende (Relgl 78, 105 jfr. her 1974 note 13). – Ved indgåelse af forliget havde KrF øjensynlig betinget sig ret til at stille forslag om opretholdelse af fagets konfessionelle binding (jfr. Pol 11/6) og gjorde det, ganske udsigtsløst var det så (Ft 6067, 6098).

[19] Tove Nielsen om forligsmulighed ved flere timefordelingsplaner, se KD 28/5, 5/6, WA 13/6. Siden kom V med kritik af, at ministeriet ikke oplyste om de alternative muligheder, KD 4/10.

[20] Jfr. Pol leder 6/6: Børnene kan kræves fri for undervisning i kristendom, men ikke i muhamedanisme, hvis det kan trøste KrF. At fritagelsesmuligheden var udvidet gik ministeriet let hen over og skrev, at den »i princippet er opretholdt uændret« (cirkulæret 22/8 jfr. Baunsbak-Jensen FIA 21/11). Det *måtte* andre korrigerere, for der var virkelig indført generel mulighed for fritagelse, Hvas Dansk Kirkeliv 119, Borello KD 3/12.

[21] Knud Heinesen havde som minister svinget og var gået ind for udvidet fritagelsesmulighed (1973 269 ff. og 1974 203 f.; S iøvrigt se 1974 note 11). Ved forelæggelsen af lovforslaget udtalte Tove Nielsen, at Venstre stod fast på en begrænsning heraf (Ft 1145 jfr. her 1975 238), mens de konservative bifaldt at faget sådan fik lige vilkår med andre kundskabsfag (Ft 1106). Men havde KrF ønsket andet før? (Jfr. her 1975 240). Nu syntes det også for en begrænsning, her drejede det sig ikke om at forkynde, men om at redegøre for, hvad kristendom er; men det hævdede jo også – modstridende hermed? – at faget fortsat burde være konfessionelt bundet (Ft 1143, 6067) og begrundede det med, at minoriteter burde følge flertallet og ville de ikke det, kunne de jo oprette friskoler (idé-politik nr. 11). Forliget hjemme var de radikale tilfreds med denne ændring (Ft 6058), som Poul Dam (SF) og Haarder (V) forud havde talt for (Ft 1128, 1130 jfr. her 1974 204). Men bagefter betonedes KrF hvad det havde vundet, om fritagelsesbestemmelsen hed det

blot, at den var uændret (idé-politik nr. 24 af 13/6). – Folketingsudvalgets betænkning er såre fåmælt herom (Till. B 833), sikkert kyndige folk vidste dog, at forliget var »opnået fordi man samtidig har givet udvidet adgang til fritagelse« og fordi KrF her havde været til at tale med (»Folkeskolen« 1152, WA 13/6).

[22] Burgdorf om den elendige skolelov og KrFs replikker, se KD 3/12, 10/1 76 og 25/11, 30/12 jfr. JyPo 26/9. Mens overlærer Edel Hertz fandt denne ministerens udtalelse besynderlig (KD 28/11), så vidste Burgdorf, at den nye lov kunne bruges til at ændre kristendomsundervisningen til undervisning i socialisme (KD 24/12), ja det var ministerens ønske, skrev Jyske Tidende (e. KD 31/12).

[23] Nu gjorde Herluf Eriksen op: Der bør ingen fritagelsesmulighed være, her begik vi fejl i kommissionen (DKt 333 jfr. her 1972 note 11). Just inkonsekvensen dér havde Heinesen også henvist til (1973 271), som Baunsbak-Jensen gjorde det nu (FIA 21/11). Det forhold kan underminere fagets møjsommeligt vundne position som skolefag, skrev Hvas (KD 20/9, Dansk Kirkeliv 112 f.) og Religionslærerforeningen tog sig på agtpågivende at følge udviklingen, for overdreven brug af fritagelsesmuligheden kunne nødvendiggøre lovændringer, jfr. PrfBl 691.

[24] Relgl 45, 77, 105 og bilag til nr. 1; instruktørordning Relgl 117.

[25] Jfr. oplæsningen i Holstebro kirker af en fællesudtalelse om, at faget ikke tåler nedskæringer, og om at det kan få et uændret timetal, KD 2/12. – Kristelig Lærerforening talte så om, at timetals-reduktionen var mod befolkningens ønsker (jfr. her 1973 270), og det med én-timesfag var »ødelæggende«, KD 29/5, 4/8.

[26] Aalborg Stiftstidende 22/10. Resultatet fandt Glentøj »meget bedre end frygtet« (KiInf 69) og forstander Jens Steffensen kunne spørge, om det overhovedet havde fået færre timer (KD 30/12).

[27] PrfBl 689, 763. Nu greb det om sig med udmeldelser i gymnasierne, hvorved eleverne undgik at få karakter i religion jfr. initiativet fra gymnasiernes religionslærerforening for vilkår som i HF, KD 10/12, jfr. her 1972 note 2, 1973 271 og 1974 203.

[28] Tidehverv 107. Heller ikke Lilleør ville hyle op om fagets elendige vilkår, andre fag var værre belastet (PrfBl 1976 28 jfr. her 1975 note 27). Han fik den replik af skoleinspektør Kurt Jensen: At tale om dåbsundervisning her er »ren illusion«, kirken må i stedet erkende sin pligt, RoSt 54.

[29] Henrik Christiansen KD 5/4, K. C. Holm MrBl 277, Knud Lange og Jens Brøndum KD 14/10, Jordansen PrfBl 213, J. C. Krarup (indirekte giver skolen dåbsundervisning, Haderslev Stiftsbog 39), og Hvas (uansvarligt at tale om overtagelse, derimod må kirken også have sin religionspædagogiske forskning, KD 10/9, Dansk Kirkeliv 122).

[30] Episkopet nr. 2, Viborg Stifts Årbog 39, IMT 639; resultater fra bispernes udvalg KD 3/9, MrBl 253 og særn. af Episkopet, jfr. her 1975 236.

[31] Udvalget spurgte uden forhåndsindstilling menighedsrådsmedlemmer – enkeltvis – og drøftelse på menighedsrådsmøder var ikke ønskeligt, KD 25/10. – Utålmodigt spurgte KrF i kirkeudvalget, hvad udvalget dog laver? KD 25/10 jfr. her 1975 237.

[32] PrfBl 269 f., 477 ff. jfr. her 1975 237. Situationsskildringer af den undervisning, se KD 10/9 f. og 26/11–2/1 76, samt BeT 26/10. Ønske i Silkeborg om 8. klassetrin, imod landpræsterne, se KD 27/11, 24/12; brydninger mellem sognebasis og det praktiske, se KD 28/8 ff., 24/9.

[33] Ungdomskorpsets ønsker se her 1974 note 26 og 1975 note 31. Interessen hos KFS og Landsforeningen af kristne friskoler, pro-fide nr. 4.

[34] Med viden om, hvor hundesvær opgaven i konfirmandstuen er, udgav Andreas Davidsen konfirmandbøger (KD 27/12) og omsider udgav Præstehøjskolen en materialesamling. Helt selvfølgelig gik en ung præst ud fra, at der er arbejdsbøger i konfirmandstuen (RoSt 188). Erik Agårds »i kirke« er da også trykt i 40.000 ekspl., den svenske »Hvem skal jeg tro på« i 60.000. – I »Pædagogik i konfirmandstuen« præsenterede pastor Elith Olesen præsterne for moderne undervisningslære og dens krav. – Om nye eller bedre konfirmandlokaler t. eks. KD 19/9, RoSt 188.

[35] Såre positivt bedømt, bl. a. Sv. Aa. Nielsen KD 24/9 og Lindhardt JyPo 30/1 76, samt Gadegaard: Massemediernes problematik som den skriftlige forkyndelse er dog glemt, og om prædikenens tidsbestemthed står ikke meget, BeT 28/12.

[36] Begge KD 8/7. Da var ordningen med fremmede prædikanter i Nørs sogne indstillet, efter at der ikke havde været flere dåbsproblemer dér, KD 10/6.

[37] KD 16/9 og KiInf 100: Glenthøj har skrevet i nøje kontakt med HC, så hans analyse har »halvofficiel karakter«. Da var kontakten med RJ genoprettet (KD 30/9, KiInf 71), men pro-fide tav fortsat om sagen og den blev først berørt i sidste nr. af re-f, p. 108, 113. Ulsdal så lidt som Okkels kunne støtte RJ, ja Olav Fog fandt at her var det RJ, der var kættersk (e. KD 5/9). Og vel hertil svarede RJ, ved at skrive om folk »som gør et stort nummer« ud af, at dåb og oplæring hører sammen, det er dog ikke nok at afslå dåben overfor fornægtelse, for Bibelen forudsætter »en positiv og klar Kristusbekendelse« (KD 25/9). – Opgiven plan fra Kirkelig Samling om at få ombudsmændens udtalelse om den ubetingede dåbspligt, se KD 5/12, 31/12.

[38] KD 1/12, 13/12 (forgæves håb om støtte fra I.M.), 15/12; anklagerne t. eks. KD 16/10, 9/10. Jfr. Ochsners replik: Det er urigtigt at skrive, at man på missionsmarkerne fordrer undervisning KD 17/12.

[39] Lokalpressen over midten af januar og KD, især 29/1, 26/2, 1/3; HCs opstilling var hurtigt klar, som vanligt kom man sent fra anden side. Forgæves søgte Kirkeligt Centrum at få opstillet sin egen kandidat, i protest mod måden hvorpå de 2 store grupper ordnede sagen, KD 15/2. Om højrefløjens kandidat jfr. siden. – HC synes at have fjernet sig fra positioner i Strukturkommissionen, og understregede det stærkere siden: »Sognegrænserne taler på nytestamentelig vis om en virkekreds, som Gud tilmålte os«, de både afgrænser vore opgaver og gør dem mere påtrængende, folkekirken og sognemenigheden står og falder med hinanden, Ålborg Stiftsbog 7 ff.

[40] Ole Bertelsen var også hurtigt opstillet, motiveret med at han var en dygtig teolog, vågen overfor kirkens funktion i dag og med erfaringer fra internationalt arbejde (støtte fra de kirkelige ungdomskorps bl. a. FDF/FPF nr. 4). Domprovst Verner Hansen gav stødet til Noacks opstilling, mens KC opstillede Paul Honoré (han fik 353 stemmer) og sidst opstilledes Anker Nyvang (81 stemmer). Det måtte fremhæves, hvem af de 4, der var mest tværfolkekirkelig (KD 28/2, 4–11/3), mens det blev kaldt utidigt at omtale OBs politiske stade (BeT 8/3, 11/3 og 1/6, 6/6, Gert Petersen om SF og kirken Pol 7/6). Trods forskelle i betoningen var alle 4 enige om, at kirken ikke er et politisk handlingsfællesskab, men troen har politiske konsekvenser. Mod Noack indvendtes, at han som »grundtvigsk-tidehvervsk« savnede blik for, hvad kirkens undervisningssituation kræver, og som anti-okumen var han uskikket til at blive Københavns biskop (tildels KD 7/3). Selv skrev Noack: »Teo-

logisk set hører jeg til i Tidehverv«, KD 10/4 og 14/4 med stillermotiveringer. Noack og OB om deres stade jfr. DKt 367, Haderslev Stiftsbog 13 og KD 7/6, Kordegne-nes Blad 138 samt her 1971 note 20, 1972 244. – Tanken om en kvdl. biskop luftet, Pol 27/1, WA 21/2 og 14/2, KD 20/1.

[41] Dagspressen fra 22/5, advarsler: Burgdorf (KF), »menighedsrådsforenin-gen« og ledere KD 22/5, BeT og WA 23/5; demarsche hos statsministeren Dansk Kirkeliv 163. Ministeren om åremålsansættelse af biser KD 13/6.

[42] Opstillingsmøderne for tilfældige, KD leder 17/2 og Verner Hansen om den kaotiske situaton, KD 25/2, BeT 5/3. »Menighedsrådsforeningen« overvejelser MrBl 127, 167, spørgsmål herom Ft 23/4 3921. Forslag om omvalg mellem de 2 kandidater med flest stemmer KD 22/5 jfr. Lindhardt: Der må være en nomine-rende instans, og det bør ministeriet være, WA 23/5.

[43] Undren over udnævnelsen Pol og KD 14/2, PrfBl 262; ministerens position MrBl 76, 172 og JyPo 25/10 om vel bestået konfirmandoverhøring. Jfr. Ft 5/11 1060: »dybt forankret i folkekirken«.

[44] Kritikken (1975 241) var imødegået ved at sognepræsterne skulle være be-gravelsesmyndigheder, hvor der ikke var et særligt begravelsesvæsen, undervejs æn-dredes det til at det blev sognepræsterne overalt. A. h. t. Præsteforeningens ønsker gik KrF imod dette ved 3. behandling, og ministeren gik i rette med KrF for at skabe splittelse omkring folkekirken, Folketingsårbog 1974/75 464, 274. Og forenin-gen var tilfreds, for der var taget hensyn til, at kirkelig begravelse er det alminde-ligste, PrfBl 270, 780 og 1976 3. Med loven fjernedes præsternes ret til at undslå sig for at medvirke, hvor ligbrænding finder sted – og uden protester.

[45] MrBl 76, 173. Johan Nielsen (S) og den nyvalgte pastor Haaber (V): Rå-dene skal have samme dispositionsret som kommunerne. Poul Dam talte anderledes: Vil vi som menighedsrådsmedlemmer ikke selv gøre noget, så sker der ikke noget, over »al måde sløve og ugidelige« taler man om sognemedhjælpere, som kan der kun gøres noget for penge (KD 29/11). Her lovede Haaber, at Venstre snart gjorde noget, så rådene kan bruge kræfterne på noget levende. Selv havde Haaber forma-net ministeren til varsomhed med sammenlægninger af små sogne og til at give de råd dispositionsfrihed (spørgsmål Ft 5/11 1055). I et oplæg til nyt idé-program, »En liberal kulturpolitik« talte Venstre om bevarelsen af en fri folkekirke, og om at gode arbejdsmuligheder forudsatte en beslutningsmæssig decentralisering med større frihed for menighedsrådene og »en større folkekirkelig selvbestemmelsesret«. Som spørgsmål til overvejelse nævntes: En omfordeling af udgifterne stat-kirke imellem (jfr. her 1975 241; 1969 151; 1967 489)? opretholdelsen af kommunernes vetoret? er tiden inde til funktionsudvidelser, evt. til at støtte kirkelige organisa-tioner? er der behov for religionspædagoger og religionspædagogiske institutter? Jfr. Haaber selv: Det er sådan, »at sognestrukturen i mange sammenhænge er pas-seret af udviklingen – i nogle henseender er et sogn et alt for begrænset arbejds-område for præsterne – og i forbindelse hermed bør præsternes ansættelsesvilkår også komme til drøftelse«, Ft 1058.

[46] Lolland-Falsters Stiftsbog 74, KD 20/6 jfr. Jørgen Peder Hansen: Der er ca. 100 pastorater med under 1000 indb., Ft 1057.

[47] PrfBl 118, 269, 476 og 1976 2 samt 207, 245. (Jfr. Haabers indrømmelse i samme retning, KD 5/11). »Menighedsrådsforeningen« se MrBl 156. – Præste-foreningen var ellers bekymret ved de mange ulønnede hjælpepræster, der er kom-met, det kunne nedbryde respekten for præsternes arbejde, det var dog en ordning

som bisperne påskønnede, PrfBl 2, 90, 266 og KD 29/8, 1/9. – En status for 1975 ser således ud: 74 ledige embeder (dødsfald og afsked) og 11 nye embeder, heraf 2 genoprettede efter sognesammenlægninger, modsvarede af 4 nedlagte embeder (påny laveste tal jfr. 1975 note 43), 60 teol. kandidater (24 i Kbhvn. og 36 i Århus), 12 fra 1962-loven og 33 fra 1971-loven, samt 2 afskedigede præster, der påny ønskede at genoptage præstegerningen, 3 teologer, der kom fra andet virke, og en magister der blev valgmenighedspræst. Pr. 3/10 var det teol. studium påbegyndt af 77 i Kbhvn. og 87 i Århus.

[48] KD 24/5. Protester mod kirkebyggeri se bl. a. BeT 16/4 72, KD 17/10 og 12/11 73, KD 21/1 og 30/3 jfr. her 1975 note 44. I Albertslund havde menighedsrådet rejst sag mod kommunen, fordi den ændrede et tilsagn om grund til en ny kirke, det afslog forlig i Landsretten og tabte appel til Højesteret, MrBl 108, KD 1/12 71, 17/3 og 25/3 72.

[49] BeT 14/9, frygten overvundet PrfBl 1976 1 f. (jfr. biskop Beyers ængstelse her 1971 195). Da var Lilleør gået ind under rådighedsordningen (her 1972 239) formanende foreningen til at stå fast på, at »sognet er og skal være præstens ansættelsesområde« (PrfBl 283, 397, 462), men da aftalen forelå havde han engageret sig på anden vis.

[50] Blandt DKPs over 100 ændringsforslag til finansloven var igen forslag om at fjerne enhver bevilling under kirkeministeriet; det forkastedes med 155 stemmer mod 11, 10 stemte ikke (Ft 21/3 2372, 2522, Till. D 234). FP havde påny samme lyst, evt. at afsætte 1 kr. til folkekirken a. h. t. grundloven (Glistrup Pol 15/3), men endte med blandt sine 345 ændringsforslag at ville beskære departementets driftsudgifter med godt 10 % og statens tilskud til provste- og præstelønninger på 102 mill. med 30 mill., noget som forkastedes uden afstemning (Ft 2523 Till. D 234, her også flertallets beskæringer). Siden lød det: Det er FPs »generelle holdning, at kirkernes funktioner skal lægges helt og holdent ud til menighederne« og vil ministeren ikke udsulte folkekirken, så er det på tide at han kommer med »et konkret udspil, der skal sikre, at den danske folkekirke i det hele taget kan overleve« (Eva Rothenborg Ft 5/11 1059), jfr. her 1975 241.

[51] Kaj V. Andersen (V) om bispevalg, Ft 23/4 5921; Burgdorf (KF) om omegnsstift, evt. rokering af stiftsgrænser, KD 12/4, 26/4; Haaber (V) om udlandsdanskernes forhold til folkekirken, Ft 19/3 2188. Ministeren svarede den sidste, at en så teoretisk og tyndbenet sag ville han ikke ofre tid på, og det fik KD til at skrive, at en uprøvet minister påny havde været budbringer for en i kirkeministeriet »efterhånden fastlåset opfattelse af folkekirken som en stationær kongregationalistisk ramme om gudstjenesten og helst ikke mere«; ministeren svarede, at han da blot havde citeret Bodil Koch (KD leder 24/3 og 29/3). Men det mellemkirkelige Råd oprettholdt sit ønske om en ordning, KD 21/4 jfr. PrfBl 197.

[52] BeT 6/6. Siden foreholdt udviklingen i Norge svarede han 21/6 i radioen, at han var glad for »vores meget fremsommelige servicekirke«, som blev en magtfaktor, om den blev selvstændig, for at skaffe sig indtægter. – Om Morten Lange og hans dominans af SFs kirkepolitik se her 1973 276 jfr. 1975 242, 1972 230, 1970 151 og 1967 489. Gert Petersen om SF og folkekirken, se Pol 7/6.

[53] Davidsen tog fat på folkekirkens kamphaner, der savnede almindelig anstændighed i deres debatform, og som overså tidens problemer, de mange arbejdsløse, mens 20 % af befolkningen tilbyder egoismens hæslighed (FP) og KrFs Jens Møller som en anden Hitler forklarer sit partis fremgang med et »Gud er med os«.

Efter at det var fastslået, at dette var formandens personlige debatoplæg, blev han genvalgt, MrBl 155, 163 ff., 180; KD 11/6 ff.

[54] Lilleør, der var gået ind i bestyrelsen for at holde den i ørerne (MrBl 106, 164, 185), blev korrekset af Davidsen for sin tvivl om foreningens nødvendighed og berettigelse (MrBl 155), og han gik, oprørt over bestyrelsens »censur« af foreningens blad og dens praktisering af en slags kirkeforfatning i demokratiets navn, MrBl 220, KD 19/9, 23/9, DKt 476, 515, 568.

[55] Højkirkelige og Tidehverv i fælles protest, se KD 3/11 og lederen 2/11: Man vil sikre »statssynodeordningen i angst for det folkekirkelige demokratis følger«. Lilleør og Kirkeligt Samfund, KD 10/11, 17/11.

[56] Hér var tale om en frugtbar spænding, selv om han havde følt sig noget fremmed overfor de mange politiske udtalelser, der havde været betænkeligt nær ved at angive de konsekvenser, som kristne skal drage af evangeliet. Kommer et sådant tyranni, må det også bekæmpes som f. eks. racediskrimination, KD 12/12 jfr. Langhoff KD 9/12 samt 27/11 ff. Om debatten forud, se Økum. Nyt nr. 5–6, BeT 27/7, KD 4/11, 7/11. Forud havde Aagaard vidst, at hovedparten af de delegerede ville vende ligeså forhædede hjem, som de kom, for de blev holdt på afstand af nøden dernede; de kom også for at stoppe radikal kritik af borgerlig religiøsitet og økonomiske investeringer, vidste Aagaard, som håbede på kvinderne, måske også de unge, der dog ikke længere havde en klar fælles målsætning som i Uppsala (1969 256), ungdomsoprøret var jo ebbet ud, KD 4/11.

[57] Jfr. her 1973 290 f., Birkedal Nielsen tilsv. KD 4/4.

[58] Vartovbogen 108 jfr. Paul Honoré: Har min generation for intenst arbejdet med den 2. trosartikel og overset den 1. PrfBl 440.

[59] PrfBl 705. Jfr. Johs. Værge Haderslev Stiftsbog 51 ff. – Opgør med nyreligiositeten, KD 24/1, 27/1 ff. replik her 15/9, 20/10, debatten se KiInf 10. Aagaard se her 1975 221 og 253. – Helt andre kunne undre sig over publiciteten for TM, Pol 24/2, EB 20/9. Fremskridtspartiet tog brugen af fritidsloven op i Folketinget, hvor Ritt Bjerregaard mente, at her var tale om seriøs undervisning i afspændingsteknik, hun ville dog bede Aagaard om en rapport og se på sagen, Ft 5/3 898.

[60] 1/8 ansattes pastor Lars Eyermann. Han forstod ungdommens reaktion mod samfundets materialisme og dens længsel efter livsfylde og forbindelse med livets inderste kraft (DMBl nr. 1, DMS årbog 12, Nordisk Missionstidsskrift 113 ff., KD 18/3, 26/9, 3/12, 18/12, DKt 404). Før efterårskollekten udsendte Missionsrådet en særlig »avis«, mest helliget arbejdet vedr. ny-religiositeten, som skulle have 1/3 af provenuet. Det kaldte advarsler frem mod at støtte et Aagaard-foretagende og hjemlig hedningemission, men de afvist, for her var tale om et selvstændigt initiativ (PrfBl 587, 635 ff., WA 26/9, BeT 28/9). Men missionsrådet stod ikke enigt bag, der var betænkelige, andre gik imod og talte om udtrædelse (KD 3/9, Pakistans lutherske Kirke nr. 1 og 5–6) men selskaberne havde været frit stillet, omend rådet lagde navn til en indsats, som folkekirken burde have udført, svarede der (s.st. nr. 7, PrfBl 604, 635, 637 jfr. Græsholts svar på tidl. angreb på Aagaard for magtstræb, JyPo 4/5). – »Det økumeniske Center i Århus« bad også om penge, for at forberede kirken »til den missionssituation som allerede længe har eksisteret her i landet« (jfr. KD 3/6; arbejde for fremmede studenter KD 15/5, blandt skolelever KD 11/11, se også her 1975 253). – I år blev Ø. K. og Kirkernes Raceprogram udsønet, begge hævdede at modparten havde forbedret sig (Pol 6/3, dagspressen 24/3 ff., jfr. her 1975 252). I stedet blev SAS anklaget for at bryde boykotten af Rhodesia (KD 19/4,

dementi 22/4), som nyt mål havde Leif Vestergaard sat, at betingelser om køb i Danmark skal væk ved ulandslånene, KD 25/2.

[61] KFS se KD 31/1, 2/7, 13/8, 3/10, pro-fide nr. 2 og 4; Dansk Bibelinstitut KD 16/4, pro-fide nr. 4 jfr. her 1975 249; Menighedsfakultetet og større opbakning dertil se KD 27/1, 13/6, 4/9, 9/9, 30/9, IMT 1976 60, KiInf 15, 74, 105 og her 1975 249.

[62] e. KD 16/7 og »Bibelsk kristendom i vor tid«; BeT 14/12. Ruben Jørgensens holdning til opgøret i 1972 se her 1973 293. Nu sagde Brogaard Andersen om brudet dengang: »Vi reddede os selv alt for tit ved at angribe udadtil« KD 8/8.

[63] Præsters støtte af den åndelige fornyelse se PrfBl 93, KD 20/2, Hskbl 107. »Tidsskrift for kirkelig fornyelse« berettede om »karismatiske manifestationer« som »tungetale, profeti, helbredelser, o. lign., der ytrer sig hos enhver af god vilje« (nr. 4, 1 og 3 jfr. PrfBl 229, KD 26/8); med var også K. Meier Andersen (1970 162), nu gendøbt (KD 6/10 og 17/1 76 jfr. 8/12). Advaret svarede nogle præster: Vi er godt trætte af at vente på en kirke, der med dogmatiske undskyldninger har splittet Kristus; de var med i en sund, dybtgående fornyelse og forrådte ikke barnedåben ved at støtte gendåb, heller ikke var de på vej ind i pinsebevægelsen (KD 25/11, 20/11, jfr. 25/7). Grundtvigske måtte da gå mod den fornyelse (Kvist og Davidsen KD 1/8, 28/8 jfr. DKt 356), og KFS advarede påny mod læreopløsning og sværmeri (pro-fide 1 jfr. her 1975 230). Ledende I. M.-folk rykkede ud, som mod rationalismen også mod sakramentløs forkyndelse, hvor man var mere optagne af åndsvirkninger end af nåden og hvor man skilte, hvad der uadskilleligt hører sammen, for i vor kirke er vanddåb og åndsdaß én begivenhed, IMT 656, 945 og 1976 8 ff., KD 12/6, 29/9, 28/10, 20/11, dog nogen forståelse KD 8/8.

[64] I Aalborg lod Hartwig Wagner sig opstille for at løse ordinationsproblemet for de gammeldagstroende (1975 250), og stiftets kvdl. præster kunne uhindret fortsætte, om han valgte, og fremtidig ville han bruge bispefrihedsloven. Bebrejdet, at han splittede I. M.s stemmer svarede han, at I. M. jo er splittet, men de der holder sig til kirkens grund skal ikke skuffes påny, og de stadigt flere betænkelige unge skal ikke drives væk fra I. M. Af de fornødne 117 stillere fik Wagner 50 lægfolk og 12 præster og ved valget stemte 27 blankt (KiInf 13, KD 29/1, 7/2, 26/3 jfr. Ruben Jørgensen 13/2: Det var møjen værd). – I København søgtes Poul Exner opstillet, en præst der »helt og fuldt står på kirkens grund« og lever med i tiden. Der skulle 86 stillere til, 25 var at få; ved valget stemte 41 blankt, KD 13/3, 22/5, BeT 18/3.

[65] MrBl 76, 175, KD 9/7, 6/9, FIA 11/8. – Biskop Høirup havde fundet, at menighedsrådene havde vist megen tålmodighed overfor pastor Svend Voss og støttede deres krav om afsked (KD 2/7, 9/7, WA 6/2 76). Når pastor Frank Jacobsen ønskedes afskediget, begrundedes det med hans »manglende samarbejdsvilje« og at han på 4. år ikke havde nogen konfirmander fra sognene; før havde han været inde på dåbsnægtelser, men var efter pålæg ophørt dermed (KD 11/2, 15/3, 15/5). FJ var en kompromisløs forkynner, regnede Bibelen for sandhed »fra ende til anden« og vragede både I. M., Luthersk Missionsforening og Exodus (KD 26/5). Sag rejst nægtede han at møde biskop Høirup uden at hans advokat var med (KD 8/3, 15/3, 24/4); her fulgte ministeriet Høirups indstilling, at en tjenestemandssag ikke var berettiget, og afsked efter § 43 var ikke aktuelt, i hvert fald for tiden (KD 15/5, 29/10). Det var en løjerlig måde at skabe ro på, fandt Philip Ingerslev (KD 9/8, 14/11; ny indsamlingsskrift KD 30/9, 25/11 og 30/10). Uenighed om ændringer i gudstjenesten et 3. sted fik biskop Høirup bilagt, KD 12/12 ff.

[66] Kirkeligt Forbund IMT 532, Verner Andersen KD 29/9, re-f 108 ff. I en leder 12/11 nævnte KD navne, nemlig pastor S. Boysen, som havde deltaget i et norsk stævne, hvor gendåb fandt sted, og pastor Helmuth Friis, som havde kaldt trosbekendelsen et fortættet eksempel på kirkelig volapyk, se BeT 26/10.

[67] Høirups form og argumentation undrede, han røbede biskoppelig selvbevidsthed og havde leveret det skrappeste, næsten »en pavelig syllabus«, Riemann DKt 386 jfr. Hskbl 592.

[68] Jfr. her 1974 225. Nu om undertrykkelse og prostitution i ægteskabet bl. a. BeT 15/12 74 og 30/3, KD 14/3, 20/3.

[69] Antallet steg i 1975 fra 25.000 til 28.000. Justitsminister Orla Møller m. fl. om den foruroligende stigning, og hans svar derpå: Større indsats mod uønskede svangerskaber, se Ft 10/4 3123; ændringsforslag fra KrF om tvungen rådgivning, se Folketingsårbog 1974/75 584. Modstridende syn på, om hospitalerne overbelastedes herved, se Pol og KD 23/4 jfr. KDs ledere 2/6, 10/7, 7/2 76. Overvejelse af, om abort er blevet forebyggelsesmetode, se Ugeskrift for Læger 1976 nr. 6.

[70] Professor Ibsen om ydet dødshjælp og debatten derom, se dagspressen fra 4/8 1974 jfr. 1974-bøgerne »Den vanskelige død« og »Om livet og døden«. – Landsorganisationen »Mit livstestament« se t. eks. Pol 15/10.

[71] Især forfatteren, indremissionær Adrian Johansen KD 30/5, 7/7 jfr. IMT 1976 27, pro-fide nr. 3, KiInf 32; modsigelser KD 11/6, 27/7 jfr. her 1975 223.

[72] Vi får vilkår, så vi må lukke, sagdes der, KD 3/11 jfr. leder 5/11: De private institutioner er jo ofte ældst og dyrest at drive. Menighedernes Daginstitutioner nr. 4 og 3, Korshærsbladet 1976 18, jfr. her 1975 223. – De samvirkende Menighedsplejer, der øgede sin indsats for ældre (KD 11/5), følte sig nødsaget til at indstille menighedssygeplejen, før Københavns Kommune var indstillet derpå; det skete ikke uden bitterhed, den næredes af, at kommunen nok ville beskæftige de 18 medarbejdere, der var tilbage, forudsat at diakonisserne ikke bar ordensdragt, især KD 3/5 ff., herunder KrFs engagement på rådhuset; årsberetning 1974/75.

[73] Filminstituttets tilsagn om 900.000 kr. (dagspressen 26/5 ff., WA 23/11) kaldte kirkelige protester frem (KD 5/6, 4/8, 9/9 og 1/7: Grundlovstridigt). Det kunne dog også siges: Lad os først se den film (Paul Honoré KD 26/7 jfr. 3/9 og Pol leder 28/5: Det er berettiget med efterkritik, men ikke med censur). Nu ville kulturminister Niels Matthiasen have undersøgt om filmen var lovstridig, før pengene udbetaltes. Han beklagede at Thorsen kunne forpæste det kulturelle klima og true iøvrigt rigtig lovgivning, og det var absurd at tro, der var tale om noget seriøst, når Thorsen var med, den »mest ligegyldige« provokatør (Ft 4/6 5761 ff. om spørgsmål fra FP, TV 16/6, KD 14/7, BeT 15/9). Men regeringens jurister tøvede med at anbefale blasfemisag efter 50 år uden den slags og Folketinget havde jo været inde på at ophæve blasfemi-paragraffen (WA 2/1 76 jfr. her 1974 227). Thorsen udgav filmens drejebog; den efterlod et gennemvulgært indtryk, lød en dom (Bent Mohn Pol 21/11 jfr. Søe KD 21/11). I utide kom det frem, at biskop Hans Martensen søgte at få kirkeledere til sammen at kræve, at der blev rejst tiltale mod Thorsen for grov krænkelse af den kristne bekendelse; 2 af folkekirkens bisper var rede dertil, de andre betænkte sig KD 30/12 jfr. skeptisk leder 31/12.

[74] Andre spørgsmål er nævnt forud, tillige måtte der kæmpes mod fri abort på Grønland (Folketingsårbog 1974/75 437, 209 jfr. her 1975 note 42), noget som KrF da vist accepterede under forhandlingerne om deltagelse i en regering, omend på

vilkår (Pol 12/2), et nyt engagement var kamp mod nedsættelse af den seksuelle lavalder, det forpurredes foreløbigt (KD 28/7 ff.).

[75] KD 1/2, 11/2, replikker 4/2, 15/2 og idé-politik nr. 8: I en borgerlig mindretalsregering vil KrF være »social garant« jfr. 1975 note 42). – Kritik for KrFs hasard med værdifulde forhold stat-kirke imellem, se Sigfred Pedersen i Fredericia Dagblad 7/1 jfr. KD 23/1, replikker idé-politik nr. 4 og 6.

[76] På landsmødet var der påny utrolig enighed, de etiske spørgsmål optog dog tiden og økonomien blev stedbarn (KD 10/5). Her kaldte Jens Møller samarbejdet med S for ligeså godt som det havde været med V (KD 5/5, idé-politik nr. 19). KDs tvivl om de borgerlige vælgers accept af den nye kurs, se KD 9/7, 31/7 jfr. 2/7. – Fra KF kom der fririer (BeT 20/7, 27/7), men Jens Møller afviste en sammenslutning, KrF søgte ikke blot borgerligheden (KD 28/7, 31/7, 16/8). Men borgerlige var partiets vælgere, viste undersøgelser (P. Chr. Andersens »Kristen politik« og her 1972 note 20, samt 1974 note 28), som også vælgerne hos V og KF skulle de endog foretrække samarbejde med Glistrup fremfor med S (Pol 30/3).

[77] Tidl. initiativer se Folketingsårbog 1974/75 499, 545. Konfrontationer på arbejdspladser og Folketingets borgerlige flertal fristede i efteråret flere partier til indsats og LO pointerede: Det må være et kabinetsspørgsmål (KD 10/10, 14/10, Pol 17/10). Nu kunne flertallet ikke enes og KrF og KF gik sammen, mens V, R og CD var mindre vidtgående (Ft 16/10 371, 30/10 781 ff. jfr. Pol 13/10 og 17/10). Jens Møller motiverede forslaget: Vi vil hjælpe de svage (den enkelte, samfundet?) mod de stærke (organisationerne), Ft 836. Han havde visioner om en fagbevægelse spaltet i højre-, venstre- og kristelige grupper (jfr. KD og WA ledere 17/10); når fagforeningsfolk talte om solidaritet, gik de deres eget ærinde, ikke den enkeltes og samfundets, skrev han siden (KD 20/11). Han dementerede, at KrF stillede forslag om en opspaltning af fagforeningerne og tilføjede, at KrF »har ingen særlig tilknytning til Kristeligt Dansk Fællesforbund« (Ft 30/10 841 jfr. Aarhus Stiftstid. 1/12 contra her 1975 note 42). – Vrede hos fagforeningsfolk, se t. eks. Aktuelt 10/11, 27/12, KD 12/8; andre KD 18/11, 29/11, 20/12.

Fru Marie M. Thulstrup har anmodet redaktionen om at korrigere udtrykket »årelange problemer« i Kirkeh. Saml. 1975, s. 228, idet problemerne kun var 3 måneder gamle.